

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ
НАЦИОНАЛНА АГЕНЦИЯ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ

**ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ДЪРЖАВНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КВАЛИФИКАЦИЯ ПО ПРОФЕСИИ**

(утвърдени от УС на НАПОО с протокол № 01/18.02.2015 г.)

2015

СЪДЪРЖАНИЕ

Цел и предназначение на Методическите указания	стр. 3
1. Първа стъпка – подготвителен етап	стр. 4
2. Втора стъпка – разработване на „Описание на професията“	стр. 4
3. Трета стъпка – разработване на „Единици резултати от ученето“	стр. 9
3.1. Какво е „Единица резултати от учене“?	стр. 10
3.2. Видове единици резултати от учене	стр. 10
3.3. Изисквания към формулирането на единица резултати от учене	стр. 11
3.4. Структура на единица резултат от учене и съотносимост с ЕКР и НКР	стр. 12
3.5. Съотносимост на единиците резултати от учене с НИВАТА по Националната квалификационна рамка и Европейската квалификационна рамка:.....	стр. 13
3.6. Формулиране на резултатите от учене	стр. 14
3.7. Критерии, условия, начини и средства за оценяване	стр. 22
4. Четвърта стъпка – разработване на „Изисквания към материалната база“	стр. 22
5. Пета стъпка - разработване на „Изисквания към обучаващите“	стр. 23
Приложение №1 Въпросник за интервюта и анкети с работодатели и лица, упражняващи професията	
Приложение № 2 Единици резултати от учене по професия професията: „Готвач” специалност „Производство на кулинарни изделия и напитки”	
Приложение 3 Формуляр за Държавно образователно изискване	

Цел и предназначение на Методическите указания

Настоящите **Методически указания** имат за цел да подпомогнат авторските екипи в процеса на разработване на Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии чрез методически примери, помощни материали, таблични и илюстративни източници, и др.

Предназначението на Методическите указания е да запознае авторските екипи с изискванията, свързани с разработването на всички структурни компоненти на ДООИ за придобиване на квалификация по професии.

Европейски документи в системата на професионалното образование и обучение

Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот - EQF

Европейска кредитна система в професионалното образование и обучение (ПОО) - ECVET

Европейска рамка за осигуряване на качество в ПОО - EQAVET

Признаване на неформално и самостоятелно учене

ЕВРОПАС документи

Национални документи

Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение

Закон за професионалното образование и обучение

Закон за народната просвета

Рамкови програми за ПОО

Наредби (за документите, за системата за оценяване, др.)

Списък на професиите за ПОО

Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии (наредби)

- Ниво по НКР
- Ниво по ЕКР
- Тежест на единицата
- Знания
- Умения
- Компетентности
- Оценяване

- Входни характеристики
- Описание на професията
- **Единици резултати от учене**
- Изисквания към материалната база
- Изисквания към обучаващите

**МЕТОДИЧЕСКИ
УКАЗАНИЯ**
**за разработване на
ДООИ**
**за придобиване на
квалификация по
професии**

ПЪРВА СЪПКА

ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП:

Преди да започнете работа по ДОО е необходимо да намерите, прочетете и анализирате:

- Списък на професиите за професионално образование и обучение (2015 г.) ;
- Рамкови изисквания за разработване на ДОО за придобиване на квалификация по професии (актуализиран вариант, 2007 г.);
- Рамкови програми за придобиване на професионална квалификация;
- Закони и подзаконовни нормативни актове, отнасящи се за съответното професионално направление;
- Доклади, анализи и насоки за състоянието и перспективите за развитие на съответния отрасъл;
- Одобрени проекти на ДОО за придобиване на квалификация по професии от съответното професионално направление;
- Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011 г.

Работните групи, разработващи проекта на ДОО по конкретна професия от Списъка на професиите за професионално образование и обучение (СППОО) трябва да разпределят задачите помежду си и да създадат вътрешна организация на работата за изпълнение на задачата в срока, определен в сключените договори.

ВТОРА СЪПКА

РАЗРАБОТВАНЕ НА „ОПИСАНИЕ НА ПРОФЕСИЯТА“

Какво означава „професия“ от СППОО?

Професията е съвкупност от сходни знания, умения и лични качества, придобити в резултат на обучение или трудов опит и определящи способността за реализация на определени видове длъжности, чиито основни функции и задачи се характеризират с висока степен на сходство. Освен професиите, по които може да се осъществява професионално образование и обучение, СППОО съдържа специалностите и степените на професионална квалификация за всяка професия.

Какво означава „длъжност“?

Длъжността е съвкупност от функции, задачи и специфични изисквания към лицето, описани като знания и умения за конкретен вид трудова дейност/дейности, изпълнявани на работно място. Длъжностите са класифицирани по класове, подкласове, групи, единични групи в Националната класификация на професиите и длъжностите (актуална информация за НКПД има на Интернет страницата на МТСП) – <http://www.mlsp.government.bg/class/store/listclass.asp>. НКПД съдържа и кратка характеристика на включените във всяка категория длъжности.

Лице завършило обучение по конкретна професия от СППОО може да бъде назначено на една или повече длъжности от НКПД. Връзката между „професиите“ и „длъжностите“ се осъществява чрез СПОО (последната колона на таблицата). Петата цифра от 8-цифрения код на всяка длъжност в НКПД показва изискваното за заемане на съответната длъжност образователно равнище.

Какво представлява „описание на професията“?

Описанието на професията представлява обобщение на длъжностите, които могат да се заемат от лица, придобили професионална квалификация по конкретната професия от Списъка на професиите за професионално образование и обучение.

Какви са основните изисквания към „описанието на професията“?

Описанието трябва да бъде достоверно – представя обобщена картина на основните (типичните) трудови дейности, които изпълняват лицата, упражняващи съответната професия; предметите и средствата на труда, както и необходимите компетенции за качествено изпълнение на трудовите дейности.

Описанието трябва да бъде ориентирано към тенденциите в развитието на отрасъла - нови технологии, материали, техника.

За да направите „описание на професията“ трябва да отговорите на следните въпроси:

- **Какво прави?** Какви трудови задачи се възлагат на лице, назначено на конкретна длъжност? Какви задължения има?
- **Как го прави?** Какви методи използва?
- **С какво работи?** Какви инструменти, машини, екипировка използва? Ръчно или машинно?
- **Какъв е резултата?** Какъв продукт трябва да се получи при всяка от дейностите (задачите) – изделие, документ, договор, споразумение, др. ?
- **Къде е работното място?** При какви условия работи, при какво работно време?
- **Какви изисквания** има към лицата за да бъдат назначени на тази длъжност? Каква квалификация е необходимо да притежава лицето, за да практикува професията – образование, степен на професионална квалификация, знания, умения, правоспособност, лични качества, физически характеристики и др.?

Как ще намерите информация, необходима за разработване на „описанието на професията“?

- Намерете **длъжностни характеристики** (описания на длъжностите) от различни предприятия в съответния сектор;
- Посетете и **наблюдавайте лица**, назначени на конкретните длъжности **на работните им места**;
- Направете **интервюта и анкети с работодатели и лица, упражняващи професията** и др. (анкетите трябва да се приложат към проекта на ДООИ по професията, който разработващите представят в НАПОО). Може да използвате въпросника, приложен към настоящите Методически указания (Приложение 1).
 - Опитайте се да извлечете информация от работодателите за предстоящи нововъведения в технологията и организацията на работата, както и за **тенденциите в развитието на съответния отрасъл в близък и средносрочен план.**

Кои дейности трябва да се включат в „описанието на професията“?

Направените от вас проучвания ще включват широк спектър от дейности, изпълнявани от лица, назначени в различни предприятия на различни работни места. Дейностите може да бъдат разделени условно на две групи – основни и допълнителни. В ДООИ трябва да бъдат описани основните дейности и в обучението по дадена професия да се изисква усвояване на необходимите за тяхното изпълнение компетенции.

Предлагаме няколко практически съвета, които може да се ползват за да се прецени дали дадена дейност е основна или не. Преценете:

- Дали неумението на обучаваният да изпълнява тази дейност може да попречи да бъде назначен;
- Дали тази дейност може да се извършва от лица, назначени на други длъжности (изискващи различна професионална квалификация);
- Доколко тази дейност е в съответствие с целите, наложили създаването на конкретната длъжност;
- Колко време (дневно, седмично) назначеният на определената длъжност отделя за изпълнение на тази дейност? Колко често се извършва тази дейност?

Примери:

Търговска компания с партньори от Япония изисква офис-секретарката да знае японски. Кореспонденцията и разговорите на японски са важни за конкретната компания, но не могат да бъдат елемент на ДООИ – в преобладаващата част от предприятията не се изисква от офис-секретаря да знае японски. В някои предприятия тази кореспонденция се води от преводач.

В много работилници за ремонт на телевизори се възлага на някои от монтьорите да попълват първични счетоводни документи. Воденето на тази документация няма нищо общо с целта, за която е създадена длъжността „монтьор“. Повечето монтьори в даден сервиз не се занимават с такава дейност, а с типичната за заеманата длъжност.

В посочените примери комуникацията на японски и попълването на първични счетоводни документи очевидно не са основни дейности.

Какви предмети и средства на труда трябва да се включат в „описанието на професията“?

- суровини, материали;
- работна документация – планове, чертежи, правилници, нормативни актове;
- инструменти, машини, приспособления, измервателна апаратура, съоръжения;
- лични предпазни средства, работно облекло.

Пример

Професия „Ресторантьор“

В своята професионална дейност ресторантьорът използва следните предмети и средства на труда: хранителни продукти, технологично обзавеждане на заведенията за хранене и развлечения, технически средства за обезопасяване на технологичното обзавеждане и помещенията, работно облекло, лични и колективни предпазни средства, компютър, складово оборудване, работна документация, нормативни актове

Какви особености на условията на труд трябва да се включат в „описанието на професията“?

- Особености на работното време – напр. сервитьорът работи често до късно през нощта, операторът в химичното производство работи често на три смени (при непрекъснато производство), строителят има вероятност да работи интензивно през определени сезони – пролет, лято и есен, а зимата често не е ангажиран.
- Особености на работната среда – операторът в текстилното производство работи често в помещения с висока влажност и шум, растениевъдът работи предимно на открито при силно слънце, дъжд, вятър, цъфтеж на растенията и др.
- Повторяемост на дейностите – операторът в текстилното производство извършва еднообразна рутинна работа, бижутерът извършва различни дейности в зависимост от поръчката (камък, златно изделие, керамично изделие, пръстен, колие), строителният техник извършва различни дейности в съответствие с етапа на строителство (напр. подготвителни работи, груб строеж, предаване на обект)
- Местоположение на работното място – напр. аниматорът се движи с групата туристи (пътува), операторът в текстилното производство е на едно и също работно място, операторът на компютър седи продължително време на бюрото си.

Пример

Професия „Ресторантьор“

Ресторантьорите могат да работят в малки и средни заведения за хранене и развлечения /бюфети, ресторанти, сладкарници, кафенета и др./ По време на работа ресторантьорът може да бъде в салона, кухнята или склада на заведението. Работното време на ресторантьорите се определя от спецификата на заведението – през деня, до късно вечерта, през нощта и др.

Какви отговорности при изпълнение на трудовите дейности трябва да се включат в „описанието на професията“?

- Отговорности, свързани с качеството на собствената работа;
- Отговорности за предмети и средства на труда (машини и съоръжения);
- Отговорност за работата и сигурността на други хора.

Тези отговорности са свързани със степента на професионална квалификация на съответната професия.

Пример

Професия „Ресторантьор“

Обикновено ресторантьорът сам управлява персонала и носи отговорност за работата на заведението.

Как се определят личностните качества, които са необходими за практикуване на професията?

- отбележете в таблицата колко (до каква степен) са ангажирани посочените качества при практикуване на професията;
- включете в описанието на професията само онези, които сте посочили, че се ангажират постоянно;
- ако считате, че таблицата е непълна, може да допълните в описанието на професията и други качества.

№	Наименование на качеството	оценка			
		никак	рядко	често	постоянно
Личностно-психологически качества					
1	Способност за пренагласа (за работа при променящи се задачи и условия,				
2	Издръжливост на работа при еднообразна рутинна дейност				
3	Способност за откриване, разпознаване, запомняне на обекти и специфични сигнали в трудовата дейност				
4	Способност за вземане на решение (бързо, адекватно, отговорно в отговор на индикации и сигнали от страна на трудовата ситуация и среда)				
5	Интелектуални способности				
	Концентрация на вниманието и наблюдателност				
	Устойчивост на паметта				
	Логическо мислене и комбинативност				
	Съобразителност и гъвкавост				
	Генериране на идеи и нестандартни решения				
	Пространствена представа и въображение				
	Планиране и организиране на дейността				
	Прогностично мислене				
6	Издръжливост на напрегната работа и стрес				
7	Усет за форма и пространство				
8	Естетичност				
9	Усет за числа и математически способности				
10	Технически усет и способности				
11	Умение за устно изразяване				
12	Умение за писмено изразяване				
13	Готовност за самостоятелен труд				
14	Готовност за работа в екип				
15	Дисциплинираност (готовност за точно и прецизно спазване на инструкции, указания, изисквания))				
16	Хрумвания, импровизации				
17	Търпение и упоритост				
18	Умение за работа с хора				
19	Отстояване на собствени позиции				
20	Организиране на колективна трудова дейност				
21	Упражняване на контрол и оценяване на дейността на други хора				
22	Умение за поемане на риск				
23	Умение за справяне с критични ситуации				
24	Отговорност				
25	Коректност и такт				
26	Лоялност, Етичност				
27	Самоконтрол				
28	Предприемчивост				
29	Настойчивост				
30	Инициативност				

№	Наименование на качеството	оценка			
		никак	рядко	често	постоянно
Личностно-психологически качества					
31	Гъвкавост				
32	Обноси, външен вид				
	Други - напишете какви				

Ако за практикуване на професията са необходими специфични физически качества, те също може да бъдат посочени. Например: издръжливост на ходене, вдигане на тежки предмети и др.

Пример

Професия „Ресторантьор“

При упражняването на професията се изискват умения за комуникация с клиенти, умения за управление на персонала, умения за поддържане на добра хигиена и външен вид.

Какво трябва да се пише в „изисквания за упражняване на професията“?

Ако практикуването на професията изисква придобиване на правоспособност, това трябва да се посочи, като се цитира нормативния документ, определящ това изискване, както и условията за придобиване на правоспособност. Ако за упражняване на професията има други изисквания (трудов стаж, възраст и др.), трябва да се цитира нормативния документ, определящ тези изисквания.

Пример

Професия „Монтьор на подемно-транспортна техника“

За да има право да управлява подемно-транспортна техника, лице придобило втора степен на професионална квалификация по професията „Монтьор на подемно-транспортна техника“ трябва да получи правоспособност при условията на Наредбата за условията и реда за придобиване на правоспособност за упражняване на професии по управление на товароподемни кранове и подвижни работни площадки (Наредба № 1 от 2002 г. на МОН и МТСП) и Наредба № 9 от 2005 г. на МТС за изискванията за експлоатационна годност на пристанищата:

Лицата, извършващи заваръчни дейности при практикуване на професията, трябва да отговарят на изискванията на Наредбата за условията и реда за придобиване на правоспособност по заваряване (Наредба № 7, ДВ, бр. 100 от 2002 г.).

Кои възможности за продължаване на професионалното обучение трябва да се посочат?

Трябва да се опишат възможностите и условията за продължаване на професионалното обучение в рамките на системата за ПОО или извън нея.

Пример

Професия „Ресторантьор“

Придобилият трета степен на професионална квалификация по професия „Ресторантьор“ може да продължи обучението си за придобиване на професионална квалификация по друга професия от професионалното направление: „Хотелиер“, „Администратор в хотелиерството“ – и двете с трета степен на професионална квалификация, както и за четвърта степен по същата професия или по професията „Хотелиер“, като обучението по общата, отрасловата, както и част от специфичната по професията професионална подготовка се зачита.

Какви възможности за професионална реализация трябва да се посочат?

Трябва да се изброят видовете предприятия, в които лице завършило обучение по конкретната професия може да работи, както и длъжностите, на които може да бъде назначено съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД-2011). Допустимо е да се посочват както конкретни длъжности, така и единични групи, с оглед широкопрофилността на част от професиите в СППОО.

Пример

Професия „Ресторантьор“

Придобилият трета степен на професионална квалификация по професията „Ресторантьор“ може да постъпи на работа на следните длъжности от Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД, 2011 г.): 1412-3010 Гостилничар, 1412-3011 Съдържател ресторант, 1412-3001 Управител заведение за обществено хранене, 1412-3003 Управител ресторант на самообслужване, 1412-3004 Управител сладкарница/кафене, 1412-3005 Управител бар.

Как се определят изискванията за входящо образователно или квалификационно равнище?

Прочетете изискванията за входящо образователно равнище от ЗПОО.

При организиране на **професионално образование** в институциите от системата на народната просвета, входящото образователно равнище е посочено в чл. 8, ал. (4) на ЗПОО, а именно за придобиване на първа степен на професионална квалификация - завършен VI клас; за втора и трета степен - завършени VII клас или основно образование; за четвърта степен - завършено средно образование.

При организиране на **професионално обучение** (без общообразователна подготовка) за минимално входящо образователно равнище за придобиване на съответните степени на професионална квалификация трябва да се считат изискванията на чл.8, ал. (5) на ЗПОО:

за първа степен – завършен 6 клас или успешно завършен курс за ограмотяване, организиран от училища в системата на народната просвета по реда на Закона за насърчаване на заетостта или при условията и по реда на програми и проекти, финансирани със средства от европейските структурни фондове;

- за втора степен - - завършени X или XI клас, придобито право за явяване на държавни зрелостни изпити за завършване на средно образование или завършено средно образование;
- за трета степен - средно образование или придобито право за явяване на държавни зрелостни изпити за завършване на средно образование (тук трябва да се посочи кое от двете);
- за четвърта степен - завършено средно образование.

Пример:

За обучение на ученици по професията 346020 Офис – секретар - втора степен на професионална квалификация входящото образователно равнище е завършени VII клас или основно образование.

За обучение на възрастни по професията 346020 Офис – секретар - втора степен на професионална квалификация входящото образователно равнище е завършени X или XI клас, придобито право за явяване на държавни зрелостни изпити за завършване на средно образование или завършено средно образование.

Входящо квалификационно равнище или професионален опит се изискват при продължаване на обучението.

Пример:

За обучение по професията 345020 „Фирмен мениджър“ специалност „Мениджмънт в производството на облекло и в модния дизайн“ - четвърта степен на професионална квалификация се изисква кандидатите за обучение да са завършили професионално обучение (или да притежават свидетелства за професионална квалификация) по някоя от професиите: 542010 „Десенатор на текстил“, 542040 „Моделierer - технолог на облекло“, 214010 „Дизайнер“, специалност „Моден дизайн“.

ТРЕТА СЪПКА

РАЗРАБОТВАНЕ НА „ЕДИНИЦИ РЕЗУЛТАТИ ОТ УЧЕНЕТО“

„Единиците резултати от ученето“ са част и същностен елемент от Европейската система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) и политиката на Европейския съюз за максимално сближаване на професионалното образование и обучение с изискванията на пазара на труда и това, което работодателите очакват да получат от бъдещия си персонал като знания, умения и компетентности.

Разработването на ДОО, базирани на „единици резултати от учене“ произтича от законови и стратегически документи, важни за системата на ПОО в България.

Законодателно въведената промяна със ЗИД на ЗПОО в модела за разработване на ДОО, цели да се осигури внедряването на европейските инструменти за прозрачност на квалификациите. Приносът на ДОО, описани чрез подхода „единици резултати от учене“ ще бъде съществен за осигуряването на възможности за пренасяне, признаване и натрупване на индивидуални резултати от учене в сферата на професионалното образование и обучение, постигнати във формален, неформален и самостоятелен контекст.

3.1. Какво е „Единица резултати от учене“?

„Единица резултати от учене е част от професионална квалификация, състояща се от набор от взаимнозависими резултати от учене, който може да бъде самостоятелно оценен или валидиран. В описването на единиците резултати от учене се посочват и критериите и средствата за тяхното оценяване, както и условията при които то се извършва.“ *Закон за професионалното образование и обучение*

Единицата дава възможност за постепенно постигане на квалификациите чрез трансфер и натрупване на резултати от ученето. Тези резултати подлежат на оценка и валидиране, чрез които се проверява и записва дали учащият е постигнал очакваните резултати от ученето.

3.2. Видове единица резултати от учене.

Единиците резултати от учене са:

Общи – отнасят се за общата задължителна професионална подготовка и са общи за всички професии от Списъка на професиите за професионално образование и обучение (СППОО). Те могат да бъдат 4 вида – общи за професии и специалности с първа, общи за професии и специалности с втора, общи за професии и специалности с трета и общи за професии и специалности с четвърта степен на професионална квалификация, съотнесени към съответните нива по Национална/Европейската квалификационна рамка.

Примери	
Общи ЕРУ за всички квалификации на ниво 2 по Национална/Европейската квалификационна рамка (професии с първа СПК) „Организация на труда“ „Здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда“ „Комуникация“	Общи ЕРУ за всички квалификации на ниво 3 по Национална/Европейската квалификационна рамка (професии от втора СПК) „Организация на труда“ „Здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда“ „Комуникация“ „Чужд език по професията“ „Работа с информационни и комуникационни технологии“
Общи ЕРУ за всички квалификации на ниво 4 по Национална/Европейската квалификационна рамка (професии от трета СПК) „Организация на труда“ „Здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда“ „Комуникация“ „Чужд език по професията“ „Работа с информационни и комуникационни технологии“ „Икономика и предприемачество“	Общи ЕРУ за всички квалификации на ниво 5 по Национална/Европейската квалификационна рамка (професии от четвърта СПК) „Организация на труда“ „Здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда“ „Комуникация“ „Чужд език по професията“ „Работа с информационни и комуникационни технологии“ „Икономика, предприемачество и мениджмънт“

Отраслови – отнасят се за отрасловата задължителна професионална подготовка и са общи за всички професии от дадено професионално направление

Пример:

ЕРУ, общи за професиите от Професионално направление 522 „Електротехника и енергетика“

„Електротехника и електроника“

„Техническа документация“

„Техническа документация“

„Общомонтажни дейности“

Специфични за професията – отнасят се за специфичната задължителна професионална подготовка и са общи за всички специалности в рамките на дадена професия

Пример:

Професия 522010 „Електротехник“

„Електрически машини и апарати“

„Промислени инсталации“

„Електрически мрежи“

„Електрообзавеждане“

Специфични за специалността – отнасят се само за дадената специалност

Пример:

Специалност 5220108 „Електрически инсталации в сгради“

„Електрически инсталации в сгради“

„Електрически табла за електрически инсталации НН“

С Държавните образователни изисквания (ДОИ) за придобиване на квалификации по професии не се определя общообразователната подготовка, а само задължителната професионална подготовка и задължителната чуждоезикова подготовка по професията

3.3. Изисквания към формулирането на единица резултати от учене (ЕРУ).

Единиците резултати от учене трябва да са описани така че:

- Да са разбираеми за експерти от институциите, представители на социалните партньори, представители на обучаващи институции, кандидати за обучение и обучаеми;
- Да са съставени по начин, който позволява организиране на обучение, както и оценка и валидиране по всеки един от тях;
- Да е възможно да се придобиват в различна среда и образователен контекст
- След усвояването на всички единици резултати от ученето, включени в професията, обучаваният трябва да може да изпълнява всички дейности, посочени в елемента „Описание на професията“
- Единиците резултати от учене могат да бъдат специфични за една отделна професия/специалност, но могат да бъдат и общи за няколко професии/специалности.

Не е правилно единиците резултати от учене да се определят на базата на изучаваните учебни предмети. ЕРУ трябва да съответстват на трудови дейности/задачи/отговорности, посочени в трудовите (професионалните, длъжностните) стандарти. При формулирането на единиците резултати от учене може да се използват различни подходи – ЕРУ да съответстват на отделните етапи от производствения процес в дадената професия; ЕРУ да съответстват на отделни типове продукти или други.

Допустимо е да има ЕРУ, които не са свързани с конкретен етап от производството или продукт, а се отнасят към всеки от тях – напр. свързани със здравословни и безопасни условия на труд, трудово-правни отношения, комуникация на чужд език и др.

При формулиране на ЕРУ имайте предвид, че обучението на възрастни често се организира по „част от професия“ и е насочено към подготвяне на обучаемите за заемане на конкретни работни места. ЕРУ

трябва да бъдат така формулирани, че при подходящото им комбиниране да може да се организира обучение по „част от професията“ и да се усвоят всички необходими резултати от учене за изпълнение на конкретни трудови задачи.

3.4. СТРУКТУРА на единица резултат от учене и съотносимост с ЕКР и НКР

Модел на структура на единица резултат от учене

Наименование на единицата:	
Код:	
Ниво според НКР:	
Ниво според ЕКР:	
Относителна тежест на единицата (%):	
Валидност (ако е приложимо)	
Наименование на професията:	
Ниво според Националната квалификационна рамка:	
Ниво според Европейската квалификационна рамка:	
Резултат от учене 1:	
Знания	
Умения	
Компетентности	
Резултат от учене 2:	
Знания	
Умения	
Компетентности	
Резултат от учене 3:	
Знания	
Умения	
Компетентности	
<i>Вмъкнете редове за резултати от учене при необходимост</i>	
Критерии за оценяване:	
Условия за провеждане на оценяването:	
Начини и средства за оценяване:	

- Общият брой на единиците резултати от учене за дадена квалификация трябва да бъде от 6 до 12 (включва общите, отрасловите, специфичните за професията и специфичните за специалността единици).
- Всяка единица трябва да включва поне 2 резултата от учене.
- За всеки резултат от учене трябва да се посочат набор от знания, умения и компетентности

Единица резултат от учене (ЕРУ)

3.4. Съотносимост на единиците резултати от учене с НИВАТА по Националната квалификационна рамка и Европейската квалификационна рамка:

Описания по чл. 8 от ЗПОО	Степен на професионал на квалификация по ЗПОО	Ниво по НКР	Ниво по ЕКР
рутинни дейности, извършвани при неизменящи се условия	Първа	2	2
дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия	Втора	3	3
дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия, както и поемане на отговорности за работата на други лица	Трета	4	4
широк кръг дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия, както и поемане на управленски отговорности за работата на други лица и за разпределяне на ресурси	Четвърта	5	5

3.6. Формулиране на РЕЗУЛТАТИ ОТ УЧЕНЕТО

„**Резултатите от ученето**“ са професионалните знания, умения и компетентности, придобити от индивида след приключване на процеса на формално или неформално обучение или на самостоятелно учене, които той е способен да демонстрира. *Закон за професионалното образование и обучение*

Резултатите от ученето трябва да бъдат:

- **Конкретни** – да се фокусират върху това, което обучаваният трябва да може да прави или да знае;
- **Разбираеми** – да са ясни за всички въввлечени в процеса на обучение (описват се само с един глагол) и да информират обучаемите за процеса на обучение;
- **Постижими** – съобразени с изискваното минимално образователно равнище и степента на професионална квалификация. Те трябва да бъдат постижими както в класната стая, така и на работното място;
- **Доказуеми** – всяко лице да може да докаже, че е постигнало определен резултат
- **Измерими** – даващи мярката /нивото – колко добре обучаваният би трябвало да го прави/ при какви условия/ в съответствие с какви изисквания;
- **Реалистични** – да могат да се постигнат в рамките на определеното за съответното формално обучение време).

От една страна, резултатите от учене трябва да съответстват на обем отговорности, степен на сложност на трудовите дейности, самостоятелност и т.н. посочени в профила на професията.

От друга страна, резултатите от учене трябва да отговарят на нивото по НКР и ЕКР на ЕРУ, от която са част.

Изречението с което се формулира даден резултат от учене трябва да съдържа две важни части:

- Глагол, който показва какво обучаваният/обученото лице може да прави
- Израз показващ какъв е предмета и условията при които се изпълнява съответната дейност

За да отговаря на всяко от горепосочените изисквания резултатът от учене (знание, умение, компетентност) трябва да се формулира с не повече от един глагол)

Пример

	<i>Какво прави?</i>	<i>Какъв е предметът на дейност? продукт, документ, изделие, процес - допълнение</i>
<i>Резултат от учене 1</i>	<i>Проверява</i>	<i>качеството и количеството на приготвените ястия</i>
<i>Резултат от учене 2</i>	<i>Изчислява</i>	<i>с калкулатор сумата за плащане</i>
<i>Резултат от учене 3</i>	<i>Подрежда</i>	<i>масите и столовете в заведението за хранене по три различни начина</i>
<i>Резултат от учене 4</i>	<i>Избира</i>	<i>самостоятелно такелажни средства и окачване</i>
<i>Резултат от учене 5</i>	<i>Транспортира</i>	<i>вредните за околната среда строителни материали без да замърсява строителната площадка</i>
<i>Резултат от учене 6</i>	<i>Измерва</i>	<i>основните електрически величини и параметри на възли и устройства в електрониката като спазва правилата за безопасност</i>

При формулиране на резултатите от учене, както и на знанията, уменията и компетентностите, трябва да се ползват **глаголи**, подходящи за съответното ниво на ЕРУ:

- за РУ с ниско ниво на сложност подходящи глаголи са *познава, наизустява, припомня, повтаря, възпроизвежда, прави копие и др.*;
- за РУ с умерено ниво на сложност подходящи глаголи са *прилага, избира, обяснява, разграничава, използва, произвежда и др.*;
- за РУ с високо ниво на сложност подходящи глаголи са *създава, пресмята, оценява, тълкува, преустройва, пренарежда, оправдава и др.*

Пример:

<i>Професия</i>	<i>Професия „Електротехник“ – трета степен на професионална квалификация (четвърто ниво по НКР/ЕКР)</i>
<i>Единица резултати от учене</i>	<i>ЕРУ „Електрически мрежи“</i>
<i>Резултати от учене</i>	<i>1. Планира и организира електромонтажните работи</i>
	<i>2. Полага кабелни електропроводни линии</i>
	<i>3. Монтира въздушни електропроводни линии</i>
	<i>4. Присъединява мрежите НН към захранващи табла</i>
	<i>5. Проверява състоянието на електрически мрежи</i>
	<i>6. Поддържа електрически мрежи и отстранява неизправности</i>

! Таксономията на Блум, както и Помощния списък с глаголи, насочени към работа с хора, работа с информация или работа с предмети могат да бъдат използвани при формулиране на резултатите от учене, знанията, уменията и компетентностите

Таблица 4. Таксономия на Блум за дефиниране на резултатите от ученето
(адаптирана версия)

*Ключови глаголи за формулиране на **знания** (такива, които могат да бъдат разказани, написани)*

<i>Категория</i>	<i>Ключови глаголи</i>	<i>Пример</i>
Знание: <i>Способност на индивида да възстановява от паметта си информация, която е научил в миналото и от която се нуждае в даден момент</i>	<i>Дефинира, описва, идентифицира, маркира, изрежда, свързва, назовава, подчертава, спомня си, разпознава, възпроизвежда, подбира, заявява.</i>	<i>Цитира цени на стоките по памет пред клиента. Изброява правилата за безопасност при провеждане на изкопни работи. Назовава правилата за провеждане на изследване под формата на анкета с клиентите на фирмата.</i>
Разбиране: <i>Разбира смисъла на инструкции, задачи, обяснения, формулирани по различен от изучавания в миналото начин. Изразява се със собствени думи</i>	<i>Схваща, преобразува, защитава, различава, изчислява, обяснява, разширява, обобщава, дава примери, загатва, интерпретира, перифразира, предвижда, пренаписва, резюмира, превежда, обсъжда, сравнява</i>	<i>Оформя като текст инструкции, зададени от техническия ръководител Резюмира основните правила за разработване на тест. Обяснява (преразказва) със собствени думи стъпките за извършване на сложна задача. Оформя инструкция за анкетите; Провежда устно анкета с клиентите на фирмата; Попълва дадените от клиентите отговори на въпросите от анкетата</i>
Приложение: <i>Прилага наученото в нова ситуация (за целите на ДООИ- в нова</i>	<i>Прилага, променя, изчислява, конструира, демонстрира, открива, управлява, видоизменя,</i>	<i>Спазва правилата за безопасност при извършване на изкопни работи (може да се докаже като се</i>

<i>ситуация на работното място</i>	<i>оперира, предвижда, приготвя, изготвя, свързва, показва, разрешава, използва</i>	<i>наблюдава лице, участващо в изкопни работи) Изчислява времето за отпуски на служителите като използва наръчник. Оценява надеждността на направено проучване като използва законите на статистиката. Видоизменя анкетни карти за проучване на мнението на клиентите за различни фирми</i>
Анализ: <i>Разделя материя на съставните и части, изследва и разбира нейната структура. Анализира връзките между съставните части, Прави разграничение между факти и заключения.</i>	<i>Анализира, разделя на компоненти, сравнява, представя графично (чертае), разгражда, разграничава, намалява стойностите, отличава, идентифицира, илюстрира, заключава, подчертава, свързва, избира, отделя.</i>	<i>Открива повреден детайл в машината. Анализира анкетни карти след като проучването на фирмата е завършило. Обобщава резултатите и дава препоръки за промени с цел по-пълно удовлетворяване на клиентите</i>
Синтез: <i>Изгражда нова структура с различно предназначение (изделие, доклад, проучване, технология за производство, план за действие) от различни елементи.</i>	<i>Категоризира, комбинира, събира, изгражда, създава, измисля, обяснява, генерира, видоизменя, организира, планира, конструира наново, свързва, разпознава, ревизира, пренаписва, резюмира, разказва, описва</i>	<i>Подготвя доклад с предложения за промени в организацията на строителното производство на базата на резултатите от проведено проучване. Разработва правилник за работа на звеното за работа с клиентите на фирмата Разработва план за проучване на степента на удовлетвореност на клиентите на фирмата</i>
Оценка: <i>Прави оценка за качеството на идеите или материалите (изделия, машини, технологии). Разработва критерии за оценяване</i>	<i>Преценява, сравнява, категоризира, прави заключения, разграничава, критикува, оспорва, защитава, описва, отхвърля, оценява, обяснява, интерпретира, оправдава, свързва, резюмира, подкрепя.</i>	<i>Подготвя критерии за оценка на кандидатите за дадено работно място; Избира подходящ кандидат за дадено работно място; Обяснява и защитава нов бюджет Осъществява проверка на качеството на обучение и дава аргументирана оценка. Защищава идейните си проекти пред работодателя</i>

Емоционални –поведенчески **ключови глаголи** - показват развитието на чувствата, емоциите, поведението в специфична ситуация (професионално-личностни качества).

Категория	Ключови глаголи	Примери
<i>Възприемане на явление: Проявява съзнателно желание за слушане, спира вниманието си на определени детайли..</i>	<i>Пита, търси, избира, описва, интересува се от, показва (излъчва), наблюдава, владее се, въздържа се, вярва, идентифицира, определя мнението си, насочва вниманието си, позира, избира,</i>	<i>Изслушва останалите с уважение. Внимава за и запомня името на новопредставените хора</i>

възражава, отнася се с ...

Реагира на явление: Взема активно участие Изразява съгласие, желание за отговор, недоволство или удовлетворение

Отговаря, реагира, участва, подкрепя, съдейства, съгласява се, потвърждава, обсъжда, приветства, наименова, практикува, презентира, тълкува, наблюдава, рецитира, съобщава, представя се, избира, уведомява, разказва, обяснява, пише.

Участва в дискусии, задава въпроси

Демонстрира ценности: отнасящи се към определен обект, явление, или поведение. Това обхваща от простото приемане до по-сложно състояние на отдаване

Завършва, демонстрира, разграничава (се), обяснява, тълкува, интересува се, придържа се, организира, иницира, привлича, обяснява, извинява, предизвиква, присъединява се, оправдава, предлага, тълкува, съобщава, избира, взема участие в ..., изследва, проучва, въздейства.

*Демонстрира лоялност към фирмата
Показва способност да решава проблеми
Прилага етични стандарти на работното си място*

Изгражда собствена ценностна система, определя приоритети в поведението си, разрешава вътрешни конфликти.

Придържа се, спазва, разграничава, уговаря, съчетава, сравнява, съпоставя, оприличава, завършва, защитава, обяснява, формулира, обобщава, идентифицира, интегрира, променя, разпорежда се, организира, приготвя, установява връзки, синтезира..

*Демонстрира отговорност при изпълнение на различни задачи
Обяснява ролята на систематичното планиране при решаване на проблеми
Осъзнава необходимостта от баланс между свобода и отговорност
Приема професионално-етични стандарти
Разпределя времето си за да отговори на потребностите на предприятието, семейството и на себе си.*

*Има изградена ценностна система, която контролира поведението му.
Демонстрира определени черти на характера си. Сигурен и последователен в постъпките си. Реакциите му са предсказуеми. Може да се приспособява в личен, социален, емоционален план.*

Държи се, постъпва, отреагирва, оказва въздействие, разграничава, показва, влияе, изслушва, променя, представя, има навик, поставя си цели, изразява се по-мек (по-рязко), поставя под съмнение, преосмисля (променя отношението си), отнася се с..., благоприятства, намира решения, потвърждава

*Демонстрира увереност, когато работи самостоятелно. Участва активно при работа в екип.
Демонстрира безпристрастен подход при решаване на проблем.
Преосмисля и променя поведението си при наличие на нови факти.
Цени хората за това, което са, не заради това, което изглеждат*

Психомоторни ключови глаголи - показват какво човек може да прави в дадена област на работата, ученето или социалната дейност (умения); Предложената класификация е обобщение на популярните класификации на Елизабет Симпсън (1972), Дейв (1970) и Хароу (1972).

Категории	Подходящи глаголи	Примери
<p><i>Наблюдение и нагласа: Обръща внимание на случващите се явления. Проявява готовност за действие. Реагира в различни ситуации. Изпълнява прости движения.</i></p>	<p><i>Глаголите са еднакви за всички категории:</i></p> <p><i>Видоизменя, променя, демонтира, разглобява, показва, демонстрира, поправя, ремонтира, манипулира с, третира, работи, задвижва, подрежда, товари, повдига, почива си, релаксира, завързва,</i></p>	<p><i>Наблюдава по-опитните си колеги как шият на машина</i></p> <p><i>Чете (слуша) инструкции за управление на автомобил/ Наблюдава как инструкторът привежда автомобила в движение.</i></p>
<p><i>Имитация: Опитва се да копира поведението, действията на други лица. Многократното повторение води до подобряване на представянето.</i></p>	<p><i>огъва, проверява, калибрира, строи, изгражда, завързва, прикачва, залепва, закрепва, хваща, стиска здраво, нагрява, мери, взема мярка, смесва, разбърква, комбинира, организира, извършва, скъсява, намалява, скицира, рисува, разтяга, удължава, пише,</i></p>	<p><i>Шие на машина под надзора на по-опитен колега. Изпълнява поредица от действия под контрола на инструктора за привеждане на автомобила в движение.</i></p>
<p><i>Практика: Извършва самостоятелно предварително усвоени действия (поведение), които са се превърнали в навик. Движенията могат да се извършват с известна увереност и точност</i></p>	<p><i>Глаголи, свързани със спецификата на професията: боядисва, зида, шие, плете, бродира, стенографира, остри, точи, мели и др.</i></p>	<p><i>Самостоятелно шие на машина несложни изделия (спално бельо, завеси)</i></p> <p><i>Управлява автомобил на специализиран полигон (без други транспортни средства на него).</i></p>
<p><i>Приспособяване: Изпълнява сложни двигателни модели. Проявява опитност, изпълнението е бързо, точно и високо координирано, изисква минимален разход на енергия.</i></p> <p><i>Тази категория включва действие без колебание и автоматизирано изпълнение.</i></p> <p><i>Уменията са добре развити и индивидът може да наглася двигателните действия, за да отговори на специални изисквания..</i></p>	<p><i>БЕЛЕЖКА: Ключовите глаголи са еднакви за всички категории, но се използват наречия и прилагателни, които индикират, че изпълнението е по-бързо, по-добро, по-точно.</i></p>	<p><i>Шие на машина женски дрехи - поли, блузи, панталони и други.</i></p> <p><i>Управлява автомобил в условията на интензивно движение при различни атмосферни условия</i></p>

Помощен списък с глаголи, насочени към работа с хора, работа с информация или работа с предмети

Работа с хора	Работа с информация	Работа с предмети
<p><i>Съветва</i></p> <p><i>докладва (дава обратна връзка)</i></p> <p><i>общува</i></p>	<p><i>осчетоводява (отчита)</i></p> <p><i>анализира</i></p> <p><i>балансира (уравновесява)</i></p> <p><i>бюджетира</i></p>	<p><i>Проявява (притежава) подвижност, живост,</i></p> <p><i>пързавост,</i></p> <p><i>бързина,</i></p>

консултира	събира (колекционира)	сръчност,
тренира	сравнява	ловкост
подпомага	съставя	Проявява точност, прецизност
следва	изчислява, пресмята	монтира (асемблира)
интересува се от	създава	Сглобява
подражава	проектира	Измерва
ръководи дискусии	оценява	Калиброва
оказва влияние	предвижда, прогнозира	Конструира
иницира	създава (генерира) идеи	готви, приготвя
предприема	въобразява си (представя си)	изработва
инструктира	интервюира	отглежда
интервюира	организира	кове
ръководи (управлява)	планира	работи с ...
напътства	разрешава проблеми	манипулира с...
мотивира	изследва	управлява
води преговори	обработка информация	транспортира (мести, повдига)
убеждава	анкетира (изследва)	опакова
презентира	проучва	преглежда инспектира, ревизира
продава	сортира	поддържа
спонсорира (поръчителства),	синтезира	придвижва
(отговаря за, носи	систематизира	маневрира
отговорност за)		изработва
извършване на надзор		произвежда
(наблюдава контролира)		формова (отлива, моделира, вае)
преподава		оперира
обучава		подготвя
наставлява		поправя
		нагласява
		Специфични глаголи като: тъче,
		плете, шие, рисува, дяла, заварява,
		стругова, зида, боядисва и др.

! При разработването на „знанията“, „уменията“ и „компетентностите“ следва да се има предвид, че за професии с последователни нива по Националната квалификационна рамка (степен на професионална квалификация по ЗПОО) трябва ясно да се вижда надграждането.

Например в професии от първа степен на професионална квалификация се предвижда усвояване на фактологични знания за видовете обекти и техните отношения „за изпълнение на определени несложни дейности“, които градират до широки и задълбочени фактологични и теоретични знания за видовете обекти, техните свойства, структура, предназначение и отношения „за изпълнение на различни дейности“ в професиите с трета и четвърта степен на професионална квалификация.

Как се формулират знания?

! „Професионални знания“ са съвкупност от теории и практики, свързани с определена сфера на работа, които са усвоени в процеса на обучение или учене. *Закон за професионалното образование и обучение*

Знанията изразяват резултата от усвояване на информация в процеса на учене.

При описването им е важно е да се използват ключови глаголи от Таксономията на Блум.

Пример за коректно формулирани знания:

Разпознава причините за възникване на производствени аварии, инциденти и професионални заболявания

Описва правилата за безопасна работа с машини и съоръжения (за професия с втора степен на ПК)

Разработва правилата за безопасна работа с машини и съоръжения (за професия с трета степен на ПК)

Посочва вредните производствени фактори и влиянието им върху околната среда

Познава и описва видовете хранителни продукти от растителен произход, техните свойства и качества

Познава особеностите на аналоговите и електронни измервателни уреди

Назовава начините за измерване на основните електрически величини

Знае видовете полуфабрикати за художествена украса

Назовава видовете сладкарски основи

Пример за НЕкоректно формулирани знания:

Анализира причините за възникване на производствени аварии, инциденти и професионални заболявания

Разработва правилата за безопасна работа с машини и съоръжения

Изготвя правила за безопасна работа с машини и съоръжения

Знае начина на приготвяне на хранителни продукти от растителен произход

Работи прецизно и коректно с аналогови и електронни измервателни уреди като отчита специфичните им особености

Обяснява начините за измерване на основните електрически величини

Работи прецизно и коректно с аналогови и електронни измервателни уреди като отчита специфичните им особености

Обяснява начините за измерване на основните електрически величини

Как се формулират умения?

„Професионални умения“ са способностите за прилагане на усвоените професионални знания при изпълнение на задачи и решаване на проблеми. *Закон за професионалното образование и обучение*

Умението изразява способността да се прилагат знания, необходими за извършване на определена дейност или разрешаване на проблем¹.

Пример за коректно формулирани умения:

Работи с инвентар и оборудване за предварителна обработка на хранителни продукти

Осигурява правилно съхраняване на хранителни продукти и полуфабрикати

Създава програми с графичен потребителски интерфейс

Осъществява връзка между web приложение и база данни

Избира електрическите машини и апарати по номинални технически параметри

Измерва съпротивлението на изолацията и на намотките

Изработва кремове

Сварява сиропи

При формулиране на умения не трябва да се допускат следните често срещани грешки::

- използвани са глаголи , препоръчани за формулиране на знания, а не на умения;
- използван е повече от един глагол при формулиране на умениято;
- умениято е така формулирано, че е невъзможно да бъде проверено и измерено;

¹ Дефиниция според Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР за УЦЖ).

- липсват допълнителни важни обстоятелства, които определят сложността на уменията – степен на самостоятелност, обем, сред, условия и др.

Пример за НЕкоректно формулирани умения:

Познава инструментите за предварителна обработка на хранителни продукти

Описва начините за съхранение на хранителни продукти и полуфабрикати

Познава методите за създаване на програми с графичен потребителски интерфейс

Обяснява връзката между web приложение и база данни

В състояние е да избира електрическите машини и апарати по номинални технически параметри

Измерва самостоятелно съпротивлението на изолацията и на намотките и формулира изводи за тяхното приложение

Познава видовете кремове

Способен е самостоятелно да свари различни видове сиропи

Как се формулират компетентности?

„Професионални компетентности“ е доказана способност за използване на професионални знания, професионални умения и личностни качества, необходими за упражняване на професия, в съответствие с Националната квалификационна рамка. Закон за професионалното образование и обучение

Пример за коректно формулирани компетентности

Извършва прецизно предварителната обработка на хранителни продукти от животински произход при стриктно спазване на енергийни, екологични, икономически и хигиенни изисквания

Приготвя самостоятелно ястия за детско и диетично хранене в съответствие със зададените критерии, условия и вътрешно-фирмени стандарти

Реализира концепция за изграждане на графичен потребителски интерфейс според изискванията на клиента

Проявява съобразителност при откриване и отстраняване на съществуващи проблеми на управляващ софтуер

В състояние е прецизно и безопасно да извършва необходимите монтажни дейности при изработване на промишлени електрически инсталации

Решава самостоятелно възникнали проблеми при експлоатацията на електрически мрежи

Показва прецизност при подготовката и дозирането на суровините и точност при изпълнение на рецептурата

В състояние е да изработи качествено изделие съобразно технологичната документация или предпочитанията на клиента

Пример за НЕкоректно формулирани компетентности

Обработва правилно хранителни продукти от животински произход

Приготвя ястия за детско и диетично хранене според изискванията

Изпълнява задачите, свързани с изграждане на графичен потребителски интерфейс

Открива и отстранява съществуващи проблеми на управляващ софтуер

Извършва монтажни дейности при изработване на промишлени електрически инсталации

Познава различните видове проблеми, възникнали при експлоатацията на електрически мрежи

Подготвя и дозира суровините при изпълнение на рецептурата

В състояние е да изработи дадено изделие

Практически съвети за формулиране на „единиците резултати от учене“, знанията уменията и компетентностите:

1. Във всяка единица се включват определен брой резултати от учене (минимум 2), описани чрез значими за професията знания, умения и компетентности.
2. Описанието на всеки от резултатите от учене започва с определяне на уменията, след което се определят и описват компетентностите, а накрая – непосредствено свързаните с тях професионални знания. При този подход акцентът се поставя върху необходимите професионални умения и компетентности за успешното изпълнение на конкретни практически задачи в реална работна среда (съдържащи се и в „описанието на професията“).
3. Нивото на описаните знания, умения и компетентности отговаря на нивото на професията според НКР и ЕКР и на степента на професионална квалификация.
4. Заложените компетентности определят възможностите за:
 - практическо прилагане на придобитите знания и умения в реална работна среда;
 - самостоятелно вземане на решения;
 - степен на отговорност при изпълнение на задачите;
 - прилагане на комуникативни и социални умения при отчитане на личностните качества и мотивацията на обучавания.

В Приложение 2 ще намерите пълното описание на „единиците резултати от учене по конкретна професия.

3.7. Критерии, условия, начини и средства за оценяване

Критерии за оценяване

Критериите за оценяване ясно трябва да посочват рамката при която се приема че резултатите от учене са усвоени, без значение дали се оценяват резултати от учене придобити чрез формално образование или обучение или неформално и самостоятелно учене.

Условия за провеждане на оценяването

Описва се средата, в която се провежда оценяването – необходимата материална база и налично оборудване, продължителност на изпита, други. Оценяването може да се проведе и на реално работно място.

Начини и средства за оценяване

Необходимо е да се посочат няколко възможни начина и средства за провеждане на оценяване. Изборът на най-подходящите зависи от същността на единицата резултати от учене. Средствата и методите за оценка на обучаемите не трябва да бъдат обвързвани с начина, по който те са усвоили резултатите от учене. Критериите обаче трябва да бъдат еднакви.

ЧЕТВЪРТА СЪПКА

РАЗРАБОТВАНЕ НА „ИЗИСКВАНИЯ КЪМ МАТЕРИАЛНАТА БАЗА“

За всеки учебен кабинет се посочват изискванията към обзавеждането на помещението и учебно-техническите и дидактически средства, необходими за провеждане на обучението.

Как трябва да се опишат изискванията към учебно-производствените бази за практическо обучение?

- Посочете местата за провеждане на практическо обучение: учебни работилници, лаборатории, цехове, участъци, ателиета, сервизи, полигони, стопанства, ферми, рудници, заведения за обществено хранене, строителни обекти, финансово-кредитни институции, кооперации, държавни учреждения и др.
- Опишете оборудването и обзавеждането, необходимо за осъществяване на обучение по конкретната професия за формиране на компетенциите, заложи в ДОИ.
- Опишете изискванията към необходимите инструменти, машини, съоръжения, техническа документация и др.
- Не правете описание на санитарно-хигиенните изисквания на помещенията, в които се осъществява обучението – това не е предмет на ДОИ по професии.

Пример

6.1. Учебен кабинет

В учебен кабинет се провежда обучението по теория на професията.

6.1.1. Основно оборудване – учебни маси, столове, учебна дъска, маса за изработване на основни кройки, технически средства и аудиовизуална техника (диапроектор, шрайбпроектор, компютър и други).

6.1.2. Помощно оборудване – тебешир, моливи за чертане, хартия за изработване на основните кройки, шивашки метър, линеал, ножица, кош за отпадъци.

6.1.3. Учебни помагала – табла с мостри на основни, помощни и спомагателни материали за съответната специалност /на конци, на копчета, на шевни игли, на плетачи и ножове за оверлог машини, на ножове за илична машина, схеми за образуване на различните видове машинни бодове, схеми за устройството на различните видове машини, диапозитиви за организация на работните места в професията /специалността/, филми за технологичната последователност на изработване на различни видове облекла и начина на работа, комплект учебници по всички изучавани предмети.

6.2. Учебна работилница

В учебни работилници се провежда обучението по практика на професията. Те се оборудват с машини и съоръжения, както и със съответни помагала, съобразно усвояваната професия и специалности. Учебните работилници трябва да осигуряват работни места за всички обучаеми, както и едно работно място за обучаващия.

Работното място на обучавания е в съответствие с нормативите за извършване на съответната дейност и методическите изисквания. За работно място се счита площта, върху която се намират: машини, съоръжения и инвентар, необходими за работа. При разполагането на работните места са спазени изискванията за осветеност, необходим работен фронт и функционална близост с необходимите суровини и материали.

Нормативните изисквания към учебната работилница са в съответствие с дейностите, които ще се извършват в нея, видовете технологични процеси, ергономичните, естетичните изисквания и методическите указания.

6.2.1. Основно оборудване:

6.2.1.1. За изработване на облекло от тъкани и плетени материали – шкафове или хранилище за основни и помощни материали, кройчна маса за скрояване на изделие, щендер за основни кройки, манекен, работна маса за извършване на ръчни операции, грайферни и верижни шевни машини, гладачна маса, парна ютия, електрическа ножица за кроене и устройство за заточване на ножа, щендер за окачване на готови изделия.

6.2.1.2. За изработване на облекло от кожа – към изброеното в т. 6.2.1.1. оборудване още и обикновена ютия /без пара/.

6.2.2. Помощно оборудване – ножица, кожухарско ножче, шивашки метър, креда, четка за почистване от креда, линеал, молив за чертане, ръчни игли, машинни игли, резервни части за шевните машини, шило, бодец за почистване от конци, карфици, напръстник, съд за вода, тампон за омокряне, шаблони за пречупване на детайли, пашпалер за веревна лента, четки и кошчета за почистване на работното място, картони-поръчка, листове за скициране.

6.2.3. Инструменти – отвертка, клещи, пинсета, приспособление за вдяване на конец, приспособления за разшиване и за ръчно прорязване, приспособление за стригане.

ПЕТА СЪПКА

РАЗРАБОТВАНЕ НА „ИЗИСКВАНИЯ КЪМ ОБУЧАВАЩИТЕ“

Описват се изискванията за образователен ценз и квалификация на преподавателите съгласно действащите нормативни актове. В ДООИ за придобиване на квалификация по професия се посочват изискванията към обучаващите само по отрасловата и специфичната професионална подготовка, без общата. Изискванията могат да бъдат различни за обучаващите по теория и обучаващите по практика и са по отношение на:

- професионална квалификация, която може да бъде:
 - ✓ IV степен на професионална квалификация;
 - ✓ образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър“;
 - ✓ образователно-квалификационна степен „бакалавър“;
 - ✓ образователно-квалификационна степен „магистър“;
- специалност:
 - ✓ оЗа обучаващи със средно образование и придобита IV степен на професионална квалификация: посочва се професия и специалност от Списъка на професиите за професионално образование и обучение;
 - ✓ оЗа обучаващи с висше образование и придобита образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър“, „бакалавър“ или „магистър“ се посочва област и професионално направление съгласно Класификатора на областите за висше образование и професионалните направления;
- правоспособност (най-често за преподавателите по практика и то само когато професията е включена в Списъка на регулираните професии в Република България. Посочва се и нормативния акт, въз основа на който професията е регулирана);
- препоръчителен период от време, през който преподавателите следва да актуализират своите знания, умения и компетентности.

Приложение №1 Въпросник за интервюта и анкети с работодатели и лица, упражняващи професията

С попълването на този въпросник ще осигурите информация за дейностите, които изпълнявате. На базата на вашите отговори ще се направи анализ и ще се определят компетенциите, които трябва да се усвоят от лица, подготвени за заемане на тази длъжност.

Съветваме Ви първо да прочетете всички въпроси за да разберете какво се очаква от вас. След това започнете да отговаряте на въпросите. Ако се затруднявате, се обърнете към експертите на НАПОО за помощ. Отговорите може записвате както вие самия, така и експерт на НАПОО по време на разговора с вас.

Този въпросник няма да бъде използван за оценка на вашето представяне в работата.

Длъжност: _____
Отдел: _____
Дата: _____
ЦЕЛ на конкретната длъжност _____

КАКВО ПРАВИ

1. Какви са основните дейности, които извършвате?

Опишете ги в таблицата. Номерируйте ги, като започнете с тези, които са най-важни или отнемат по-голямата част от работното ви време. Завършете с тези, които изпълнявате рядко. В колоната вдясно посочете каква част от време си отделяте за изпълнението на всяко от тези задължения.

Бланки с таблицата са приложени допълнително.

Степен на важност	Дейност	Колко време отнема в %

КАК СЕ КОНТРОЛИРА РАБОТАТА

2. От кого получавате задачите си и на кого се отчитате?

3. Кой осъществява контрол на работата ви? Как? Колко често?

4. До каква степен имате право да вземате решения без да търсите/получавате одобрение от прекия ви ръководител?

КАК ГО ПРАВИ

5. Какъв вид инструменти, машини, апаратура използвате в ежедневната си работа?

6. Какъв вид софтуер използвате, ако задълженията ви изискват да работите с компютър?

7. Коя е най трудната задача (част от задача), която трябва да изпълните и защо?

ЗАЩО ГО ПРАВИ

7. Опишете резултатите/продуктите, които се получават при завършване на всяка дейност, за която отговаряте.

ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ

8. Какви бяха изискванията към професионалната Ви квалификация при назначаването ви на работа?

9. Какво образование се изисква?

10. Изисква ли се притежаване на правоспособност?

11. Какви са изискванията за предишен професионален опит?

ИЗИСКВАНИЯ КЪМ ЛИЧНИТЕ КАЧЕСТВА

12. Какви видове междуличностни отношения възникват в процеса на изпълнение на задачите ви?
 13. Какви лични качества са необходими за успешно изпълнение на задачите?
 14. Каква част от задълженията ви трябва да се извършват при спазване на фирмена тайна?

ИЗИСКВАНИЯ ЗА ФИЗИЧЕСКА ИЗДРЪЖЛИВОСТ

15. Посочете какви движения извършвате при изпълнение на възлаганите ви задачи

Действие	Да/не	Действие	Да/не
Седя зад бюро/маса	_____	Често трябва да се навеждам и изправам (колко често, непрекъснато ли)	_____
Обикновено стоя прав или се движа	_____	Трябва да се движа бързо	_____
Изкачвам стълби	_____	Трябва да проявявам сръчност	_____
Вдигам тежки предмети (посочете колко тежки и колко често)	_____	Друго: _____ _____	_____
Трябва да различавам цветовете	_____	Друго: _____ _____	_____

УСЛОВИЯ НА РАБОТА

16. При какви условия обикновено работите?
 17. На едно и също или на различни работни места?

Действие	Да/не	Действие	Да/не
Работя в офис	_____	Работя предимно на открито при различни атмосферни условия	_____
Работя в работилница/цех/парник/склад (изберете кое от посочените или допълнете)	_____	Работя при опасни и криеци висок риск за здравето и сигурността условия	_____
На работното ми място е прашно и мръсно	_____	Работата изисква използване на предпазни средства	_____
Работното ми място е изложено на силен шум	_____	Работя на нормален работен ден	_____
Работя на място с много машини с движещи се части	_____	Работя на различни смени	_____
Работя с / Изложен съм на действието на различни дразнещи химически вещества	_____	Работя предимно нощем/извънредно/сезонно (изберете)	_____

Ако работата ви изисква да осъществявате ръководство и контрол на други лица, моля отговорете и на следващите въпроси.

18. Колко често давате инструкции/указания на работниците (веднъж дневно, веднъж седмично, при възлагане на конкретна задача, друго)? Кога давате инструкциите?
 19. В каква форма – устно или писмено?

-
20. Инструкциите какви са - най-обща или много детайлни
 21. Кога правите оценка на работата на всеки от подчинените ви (или обща оценка)?
 22. Как осигурявате обратна връзка от наетите от вас лица? Какви въпроси дискутирате, ако си осигурявате такава обратна връзка?
 23. Как откривате потребностите от развитие/обучение на вашите работници? Какъв вид подкрепа им предлагате?

Приложение № 2

Единици резултати от учене по професия професията: „Готвач” специалност „Производство на кулинарни изделия и напитки”

Наименование на единицата:	Е5. Предварителна обработка на хранителни продукти и полуфабрикати
Код:	
Ниво според НКР:	2
Ниво според ЕКР:	2
Относителна тежест на единицата (%):	10
Валидност (ако е приложимо)	Не е приложимо
Наименование на професията:	Готвач специалност „Производство на кулинарни изделия и напитки”
Ниво според Националната квалификационна рамка:	2
Ниво според Европейската квалификационна рамка:	2
Резултат от учене 5.1:	Извършва предварителна обработка на хранителни продукти от растителен произход
Знания	<ul style="list-style-type: none"> • Познава и описва видовете хранителни продукти от растителен произход, техните свойства и качества; • Изброява етапите на предварителна обработка; • Познава видовете инвентар и оборудване за предварителна обработка и правилата за безопасна работа; • Познава вътрешно-фирмените стандарти за материални и енергийни разходи; • Познава изискванията на добрите производствени практики и системата за Анализ на риска и критичните контролни точки (НАССР).
Умения	<ul style="list-style-type: none"> • Спазва етапите на предварителна обработка на хранителни продукти от растителен произход; • Работи с инвентар и оборудване за предварителна обработка; • Прилага утвърдени вътрешно-фирмени стандарти за материални и енергийни разходи; • Прилага процедурите на добрите производствени практики и системата за Анализ на риска и критичните контролни точки (НАССР).
Компетентности	<ul style="list-style-type: none"> • Извършва прецизна предварителна обработка на хранителни продукти от растителен произход при стриктно спазване на енергийни, екологични, икономически и хигиенни изисквания.
Резултат от учене 5. 2:	Извършва предварителна обработка на хранителни продукти от животински произход
Знания	<ul style="list-style-type: none"> • Познава и описва видовете хранителни продукти от животински произход, техните свойства и качества; • Изброява процесите, прилагани при предварителна обработка;

	<ul style="list-style-type: none"> • Познава видовете инвентар и оборудване за предварителна обработка, и правилата за безопасна работа; • Познава вътрешно-фирмените стандарти за материални и енергийни разходи; • Познава изискванията на добрите производствени практики и системата за Анализ на риска и критичните контролни точки (НАССР).
Умения	<ul style="list-style-type: none"> • Спазва етапите на предварителна обработка на хранителни продукти от животински произход; • Работи с инвентар и оборудване за предварителна обработка; • Прилага утвърдени вътрешно-фирмени стандарти за материални и енергийни разходи; • Прилага процедурите на добрите производствени практики и системата за Анализ на риска и критичните контролни точки (НАССР).
Компетентности	<ul style="list-style-type: none"> • Извършва прецизно предварителната обработка на хранителни продукти от животински произход при стриктно спазване на енергийни, екологични, икономически и хигиенни изисквания.
Резултат от учене 5.3:	Приготвя полуфабрикати
Знания	<ul style="list-style-type: none"> • Познава и изброява видовете полуфабрикати и техните качества; • Изброява процесите, прилагани при приготвяне и съхранение; • Познава видовете инвентар и оборудване за приготвяне на полуфабрикати, и правилата за безопасна работа; • Познава вътрешно-фирмените стандарти за материални и енергийни разходи; • Познава изискванията на добрите производствени практики и системата за Анализ на риска и критичните контролни точки (НАССР).
Критерии за оценяване:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Подбира хранителни продукти и приготвя полуфабрикати, като ползва инвентар и оборудване в съответствие с производствената програма и технологичните изисквания. 2. Извършва предварителна обработка на хранителни продукти и приготвя в срок полуфабрикати, спазвайки екологични, икономически, енергийни и хигиенни норми. 3. Прилага вътрешно-фирмените стандарти при приготвяне и оформяне на полуфабрикати.
Условия за провеждане на оценяването:	Оборудвана учебна кухня (работилница) и/или осигурено реално работно място.
Начини и средства за оценяване:	<ul style="list-style-type: none"> • Извършва самостоятелно предварителна обработка на хранителни продукти и приготвя полуфабрикати в съответствие със зададените критерии, условия и вътрешно-фирмени стандарти.

	<p><i>РУ 5.1, РУ 5.2, РУ 5.3 обхващат едни и същи умения с използване на различни продукти и технологии.</i></p>
--	--

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ
НАЦИОНАЛНА АГЕНЦИЯ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Проект

**Държавно образователно изискване
за придобиване на квалификация
по професията „...”**

Професионално направление:		
...	...	
Наименование на професията:		
...	...	
Специалности:	Степен на професионална квалификация	
...	...	

София, 2015 г.

1. Входни характеристики

1. Изисквания за входящо минимално образователно равнище за ученици и лица, навършили 16 години
2. Изисквания за входящо квалификационно равнище или професионален опит.

2. Описание на професията

2.1. Трудови дейности, отговорности, личностни качества, особености на условията на труд, оборудване и инструменти, изисквания за упражняване на професията, определени в закони и подзаконови актове (здравословно състояние, правоспособност и др.);

2.2. Възможности за продължаване на професионалното обучение;

2.3. Възможности за професионална реализация съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД)

1. Единици резултати от ученето

Наименование на единицата:	
Код:	
Ниво според НКР:	
Ниво според ЕКР:	
Относителна тежест на единицата (%):	
Валидност (ако е приложимо)	
Наименование на професията:	
Ниво според Националната квалификационна рамка:	
Ниво според Европейската квалификационна рамка:	
Резултат от учене 1:	
Знания	
Умения	
Компетентности	
Резултат от учене 2:	
Знания	
Умения	
Компетентности	
Резултат от учене 3:	
Знания	

Умения	
Компетентности	
<i>Вмъкнете редове за резултати от учене при необходимост</i>	
Критерии за оценяване:	
Условия за провеждане на оценяването:	
Начини и средства за оценяване:	

5. Изисквания към материалната база

5.1. Учебен кабинет

5.2. Учебна работилница / лаборатория / ателие по...

5.3. Учебна работилница / лаборатория / ателие по...

5.4. Учебна работилница / лаборатория / ателие по...

6. Изисквания към обучаващите

Списък на интернет ресурси

1. <https://www.mon.bg/>
2. <http://www.navet.government.bg/>
3. http://www.navet.government.bg/bg/ECVET_BG
4. <http://www.navet.government.bg/bg/nqf-bg>
5. <http://validirane.mon.bg/>
6. <http://esupo.mon.bg/esupo/>
7. <https://sites.google.com/site/bulgariancurriculum/>
8. <http://www.vet-bg.com/>
9. <http://www.hrdc.bg/>
10. <http://www.ecvet-team.eu/en>
11. <http://www.cedefop.europa.eu/>
12. <http://www.refernet.bg/en/>
13. <http://www.eqavet.eu/gns/home.aspx>
14. <http://ec.europa.eu/epale/>
15. [http://ec.europa.eu/ploteus/search/site?f\[0\]=im_field_entity_type%3A97](http://ec.europa.eu/ploteus/search/site?f[0]=im_field_entity_type%3A97)